

Vergaderjaar 2021–2022

35 925 XIV

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (XIV) en het Diergezondheidsfonds (F) voor het jaar 2022

28 286

Dierenwelzijn

Nr. 15

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 18 november 2021

De vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft een aantal vragen en opmerkingen voorgelegd aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de brief van 2 september 2021 over Digitaliseringsvisie: inzet van digitalisering voor een duurzame landbouw- en voedselketen en robuuste natuur (Kamerstuk 35 570 XIV, nr. 79) en zienswijzen RDA (Kamerstuk 28 286, nr. 1211).

De vragen en opmerkingen zijn op 14 oktober 2021 aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit voorgelegd. Bij brief van 9 november 2021 zijn de vragen beantwoord.

De fungerend voorzitter van de commissie,
Kuiken

De griffier van de commissie,
Jansma

Inleiding

Hierbij stuur ik uw Kamer de antwoorden op de schriftelijke vragen die zijn gesteld door de leden van de fractie D»66 en fractie CDA over de Digitaliseringsvisie LNV (Kamerstuk 35 570-XIV, nr. 79) en zienswijzen RDA (Kamerstuk 28 286, nr. 1211).

Met de beantwoording van de vragen 21 t/m 24 geef ik de stand van zaken weer over de behandeling van de motie van het lid Boswijk (CDA)¹ die betrekking heeft op het versterken van de datapositie en datasoevereiniteit van de boer. Waarbij ik de verwachting uitspreek dat ik uw Kamer over de vorderingen volgend voorjaar nader kan informeren.

Vragen van de leden van de D»66-fractie

1

Kan de Minister toelichten waarom is gekozen de kansen slechts op hoofdlijnen te beschrijven en deze niet meer te koppelen aan de doelen uit de kringlooplandbouwvisie?

Antwoord

In de digitaliseringsvisie worden de kansen inderdaad op hoofdlijnen beschreven met een aantal voorbeelden, waarbij ik vooral de essentie van de bijdrage van digitalisering aan meerdere maatschappelijke opgaven heb geduid. Namelijk met het verzamelen en verwerken van digitale data meer inzicht creëren in bedrijfsprocessen en/of overheidsbeleid op grond waarvan (betere en meer precieze) beslissingen kunnen worden genomen. En om (semi)automatische systemen zoals robots aan te sturen. Dit principe is op vele vraagstukken toepasbaar, dus ook op de doelen van de kringlooplandbouw visie. Die visie en de daarin beschreven maatschappelijke doelen, maar ook de missies zoals in de Kennis en Innovatie Agenda Landbouw Water en Voedsel zijn benoemd, zijn als uitgangspunt genomen voor deze digitaliseringsvisie. De digitaliseringsvisie benoemt daarbij geen nieuwe maatschappelijke doelen; digitalisering is vooral een middel om de bestaande doelen te realiseren.

Met de digitaliseringsvisie wil ik tevens kijken naar de belemmerende factoren die de verdere inzet van digitalisering bemoeilijken. En mij dus richten op de randvoorwaarden die op orde moeten zijn om de kansen van digitalisering te verzilveren. Randvoorwaarden die voor de verschillende opgaven veelal gelijklopend zijn en dus op een meer opgaveoverschrijdende manier moeten worden opgepakt.

2

Is de Minister het met de leden van de D66-fractie eens dat deze integraliteit juist essentieel is in de digitaliseringsvisie en het bijbehorend actieprogramma, omdat het een beter beeld schetst van de verschillende kansen waar de overheid potentie in ziet en de risico's die daarmee specifiek gepaard gaan?

Antwoord

Ja. Een integrale aanpak heeft zeker mijn voorkeur en heeft mijns inziens betrekking op meerdere facetten. Digitalisering biedt voor diverse domeinen en sectoren kansen om integraal de private en publieke belangen te dienen. Daarnaast leidt de inzet van digitalisering vaak tot het integraal bedienen van verschillende publieke belangen tegelijkertijd. Een mooi voorbeeld hiervan vind ik de inzet van diverse (datagedreven) precisietechnieken in de vollegrondsteelten. Die leiden tot een verminderd

¹ Kamerstuk 21 501-32 nr. 1325, 8 juli 2021

gebruik van diverse productiemiddelen, zoals meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en water, en daarmee tot minder schadelijke emissies naar bodem, water en lucht. De inzet van lichtere volautomatische machines leidt vervolgens weer tot minder bodemverdichting en dus een gezondere bodem. De data die hiervoor zijn gebruikt kunnen ook weer ingezet worden om bedrijven in de keten meer inzicht te geven in het productieproces.

Kortom, de inzet van digitalisering voor in dit geval precisielandbouw is beloftevol voor meerdere maatschappelijke opgaven tegelijkertijd. Tot slot zal een integrale aanpak juist rond het verder op orde brengen van de randvoorwaarden een domein/sector overstijgende werking hebben. Zo kunnen afspraken over het gebruik van data en het delen ervan in eerste instantie per sector worden gemaakt, maar zijn deze afspraken uiteindelijk ook sector-overstijgend te gebruiken.

3

Zo ja, op welke manier gaat zij deze integraliteit beter borgen in het uitvoeringsprogramma?

Antwoord

Ik maak hierbij onderscheid tussen inhoudelijke integraliteit en organisatorische integraliteit. Inhoudelijk gezien is het belangrijk om de lopende en gewenste acties in het actieprogramma steeds in het licht van de maatschappelijke opgaven te plaatsen. Daarbij moet helder zijn dat een actie direct of indirect bijdraagt aan één of meerdere doelen in de visie Waardevol en Verbonden. In de beantwoording van de vorige vraag geef ik daarvan enkele voorbeelden.

Organisatorisch gezien is samenwerking en afstemming reeds geborgd tussen de verschillende LNV-domeinen, tussen overheid en bedrijfsleven en tussen LNV en andere departementen bij het opstellen van de digitaliseringsvisie, zoals via het interdepartementale overleg Nederlandse Digitaliseringsstrategie. Op die integrale benadering bouw ik in het actieprogramma voort. Het actieprogramma wordt opgesteld door een multidisciplinair departementaal projectteam waarbij externe stakeholders ook worden betrokken. Zo wil ik ook integraliteit in de beleidscyclus waarborgen.

4

In hoeverre zullen de kansen voor verschillende doelen uit de kringlooplandbouwvisie en andere grote beleidsvisies op het gebied van LNV wel deel uitmaken van het uiteindelijke actieprogramma digitalisering?

Antwoord

de doelen uit de verschillende visies vormen reeds het uitgangspunt van deze LNV-digitaliseringsvisie. In de uitwerking van het actieprogramma zullen deze doelgerichte acties een plek krijgen. Wetende dat daaraan reeds in bijvoorbeeld diverse kennis- en innovatieprogramma's aan gewerkt wordt. In het actieprogramma zullen zoveel mogelijk de witte vlekken worden benoemd. Daarnaast zal het gaan om acties gericht op het verder op orde brengen van een of meerdere randvoorwaarden of fundamenten, zoals wet- en regelgeving en verdienvermogen.

5

Wat betreft het verbeteren van het verdienmodel van de boer zien deze leden een aantal kansen nog onvoldoende uitgewerkt. Dit begint in de lijn van de kringlooplandbouwvisie al bij meer digitale platformen voor de afzet van rest- en eindproducten. Ook het gebruiken van digitale instrumenten om de keten verantwoordelijker te maken voor het duurzame

voedselsysteem komt echter nauwelijks aan bod. Dit terwijl digitale instrumenten als blockchain bij uitstek een kans kunnen bieden om de gegevens tussen verschillende bedrijven zo uit te werken dat ook bedrijven verderop in de keten hun verantwoordelijkheid beter kunnen nemen voor een duurzamer voedselsysteem. Kan de Minister nader toelichten hoe zij met betrekking tot deze aspecten de kansen ziet en hoe zij deze in het actieprogramma van de digitaliseringsstrategie zal uitwerken?

Antwoord

In de digitaliseringsvisie heb ik een beperkt overzicht van de kansen van digitalisering gegeven. Dat overzicht is geenszins compleet. Digitale instrumenten kunnen zeker een positieve stimulans zijn voor nieuwe verdienmodellen en waardenketens, waarbij data een toegevoegde waarde aan een agrarisch product kunnen leveren voor zowel afnemer als consument. Ketentransparantie, ketenomkering en vermindering van voedselverspilling zijn dergelijke thema's waar digitale technologieën een belangrijke rol in (kunnen) spelen. Zo ben in 2017 al begonnen met het verkennen van de kansen en uitdagingen van blockchain voor de agro- en voedselketen. De kansrijke use cases worden in het actieprogramma verder uitgewerkt mede op basis van de bevindingen en ervaringen in het LNV-programma «Blockchain voor agrifood»².

6

Hoe gaat zij de kansen van digitalisering inzetten om tot een beter verdienmodel voor de boer te komen en de keten in den brede meer verantwoordelijkheid te geven in het realiseren van een duurzamer voedselsysteem?

Antwoord

De fundamenten die in de digitaliseringsvisie zijn benoemd bieden mogelijkheden om het verdienmodel voor boeren, telers en tuinders te verbeteren. Vaardigheden en competenties om met digitale systemen om te gaan kunnen bijdragen aan de datapositie van boeren, telers en tuinders waardoor zij een betere marktpositie kunnen realiseren. Bestaande inzet op kennisontwikkeling en innovatie, waarbij digitalisering een grote rol speelt, biedt tevens inzichten in nieuwe verdienmodellen. Zo kan gedacht worden aan verdienmodellen voor het realiseren van met data onderbouwde kringlooplandbouwdoelen, nieuwe ketenconcepten zoals korte ketens en transparantie in productieomstandigheden. Toegang tot data tegen betaling kan onderdeel van zo'n verdienmodel zijn. Maar ook financiële instrumenten kunnen bijdragen aan een beter verdienmodel; zo wordt een nieuwe regeling opengesteld in het kader van het Economisch Herstelfonds. In het onderdeel «Samenwerking» van deze regeling kunnen ondernemers initiatieven aanmelden die bijdragen aan Groen Economisch herstel. Projecten van samenwerkingsverbanden die een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van nieuwe, duurzame verdienmodellen voor de landbouwsector kunnen aanspraak maken op subsidie. In mijn brief van 7 juli³ heb ik de Kamer hierover eerder geïnformeerd.

7

Ook op dierenwelzijn zien deze leden een aantal kansen en risico's nog onbesproken. In het advies van de RDA (Kamerstuk 28 286, nr. 1211) staan verschillende aanbevelingen om met digitalisering bij te dragen aan meer dierenwelzijn die deze leden nog niet teruglezen in de voorliggende strategie. Er wordt bijvoorbeeld niet ingegaan op de aanbeveling om ook

² Zie voor meer informatie over dit programma: edepot.wur.nl/535127

³ Kamerstuk 28 625, nr. 293

voor dierenwelzijn de voorschriften meer op real-time data te baseren en deze in het kader van het EU Welfare Quality programma ontwikkelde welzijnsindicatoren ook geschikter te maken voor gebruik door de veehouder. Waarom is de keuze gemaakt hier niet op in te gaan?

Antwoord

Zoals bij vraag 1 reeds aangegeven gaat de LNV-digitaliseringsvisie niet voor alle maatschappelijke opgaven de diepte in. Dus ook niet voor het aspect «dierenwelzijn». Maar ik herken de kansen die de RDA schetst dat het gebruik van gedigitaliseerde data mogelijkheden biedt om te sturen op het verbeteren van dierenwelzijn en diergezondheid. Daarnaast herken ik ook de risico's die de RDA schetst van het gebruik van deze data. In het actieprogramma zal ik aandacht besteden aan de deze kansen en risico» (zie ook antwoord op vraag 8).

8

Kan de Minister uiteenzetten op welke manier zij aan deze aanbeveling voldoet of gaat voldoen?

Antwoord

In het toezicht wordt reeds deels gebruik gemaakt van gedigitaliseerde data. Zo wordt gewerkt aan de voorbereiding van een wetsvoorstel om cameratoezicht in slachthuizen te introduceren ten behoeve van verbetering van toezicht op dierenwelzijn.

Daarnaast draagt de overheid financieel bij aan diverse publiek private onderzoeken die mede gericht zijn op het via sensortechnieken meten van parameters die een relatie hebben met dierenwelzijn en diergezondheid. Mochten deze in de toekomst bruikbaar blijken dan kunnen deze door veehouders benut worden ter verbetering van het management om het dierenwelzijn en de diergezondheid te verhogen.

Het blijkt echter in de praktijk niet altijd eenvoudig om de verkregen data uit deze onderzoeken te interpreteren en te vertalen naar informatie op basis waarvan concrete handelingsperspectieven voor de veehouder kunnen worden ontwikkeld die het dierenwelzijn en diergezondheid kunnen verbeteren.

Zoals de RDA in haar zienswijze aangeeft kan met de opkomst van sensor- en cameratechnologie in potentie het feitelijke gedrag, het welzijn en de gezondheid van dieren, en de kwaliteit van de leefomgeving veel effectiever en efficiënter gemeten worden. Maar dit lukt alleen als men erin slaagt geschikte variabelen te meten en algoritmen te ontwikkelen die een aantoonbare relatie hebben met wat men wil kwantificeren. De belofte is, zo stelt de RDA dat uiteindelijk de gecombineerde sensordata met algoritmen beter in staat zullen blijken te zijn om iets over gezondheid en welzijn te zeggen, en dus goed zijn voor de dieren. Maar die situatie is nog (lang) niet bereikt, aldus de RDA. Onjuist gebruik of misinterpretatie van data kan een bedreiging vormen voor de welzijn en de gezondheid van dieren.

Ik zal in het actieprogramma per maatschappelijke opgaven nader aangeven waar, als het gaat om de inzet van digitalisering, specifieke opgave gerichte acties nodig zijn, dan wel meer generieke, waaronder de potentiële mogelijkheden die sensortechnologie biedt voor het toezicht op dierenwelzijn en diergezondheid. Mogelijke risico's van het gebruik van digitalisering worden daarbij betrokken.

9

De leden van de D66-fractie zijn ook benieuwd in hoeverre in de digitaliseringsstrategie en in stappen die nu reeds worden gezet, rekening wordt

gehouden met technieken die het dierenwelzijn direct kunnen verbeteren. Dan gaat het bijvoorbeeld om het toepassen van embryoselectie om het doden van haantjes te voorkomen of cameradetectie om zo verveling en staartbijten bij varkens te voorkomen. In hoeverre zet de Minister nu al, of met de komst van de digitaliseringsstrategie, actief in op het stimuleren van dit soort welzijn bevorderende technologieën? Hoe kan dit nog worden versterkt met het oog op de toekomst?

Antwoord

Zoals in antwoord op vraag 8 is aangegeven lopen er in het kader van het topsectoren onderzoek diverse publiek private onderzoeken die mede gericht zijn op het via sensortechnieken meten van parameters die een relatie hebben met dierenwelzijn en diergezondheid. Daarbij is onder andere ook een onderzoek gedaan waarbij cameradetectie is ingezet om vroegtijdig inzicht te krijgen in het optreden van staartbijten bij varkens.

Embryoselectie om het doden van haantjes te voorkomen, wordt reeds toegepast en is niet zozeer gericht op digitalisering als wel op het (door)ontwikkelen van innovatieve technologie. Er is tijd nodig deze technologie verder te ontwikkelen en op te schalen. Ik verwijs hiervoor ook naar mijn brief over de stand van zaken met betrekking tot alternatieven voor het doden van eendagshaantjes⁴.

10

Kan de Minister toelichten hoe zij de toepassing van digitale instrumenten om de druk op handhaving te verlichten voor zich ziet en kan zij ook vast schetsen hoe dit zal worden aangepakt in het actieprogramma?

Antwoord

Het gaat hierbij met name om risicogericht en kennisgedreven inzet van inspecteurs. Digitale instrumenten kunnen de transitie van fysieke inspectie naar geautomatiseerde inspectie op basis van data en goederenstroom vereenvoudigen. Hierbij wordt reeds gebruik gemaakt van satellietdata en remote sensing, maar ook van close sensing (zoals drones), digitaal toezicht en beeldherkenning. Dergelijke technieken maken het mogelijk om in kortere tijd grotere hoeveelheden entiteiten te behandelen, waardoor de inspecteurs zeer gericht kunnen controleren en handhaven. In mijn eerdere beantwoording van de Kamervragen over big data⁵ heb ik een aantal voorbeelden hiervan gegeven.

Net als bij de totstandkoming van de digitaliseringsvisie kijk ik bij het opstellen van het actieprogramma met handavings- en uitvoeringsorganisaties welke digitale opgaven er liggen en waar deze belegd moeten worden. Lopende activiteiten en strategieën met een digitale component worden hierin meegenomen.

11

Kan de Minister nader schetsen welke risico's zij ziet op het gebied van privacy en hoe zij dit zal verwerken in het uiteindelijke actieprogramma?

Antwoord

In de «Kabinetsvisie op de bescherming van horizontale privacy»⁶ is een overzicht van risico's opgenomen met betrekking tot privacy tussen burgers en tussen burgers en bedrijven. Deze risico's signaleer ik ook in de groene domeinen. Ik denk dan aan risico's zoals gebrek aan zeggenschap over gegevens, beoordeling van bedrijven of personen op basis van

⁴ Kamerstuk 28 286, nr. 1184, 26 mei 2021

⁵ Kamerstukken 35 570 XIV en 26 643, nr. 80

⁶ Kamerstuk 34 926, nr. 8

(onjuiste) gegevens, vendor lock-in, ongeoorloofde datavergaring en locatietracking via Internet of Things (IoT). Rijksbreed worden dergelijke risico's bijvoorbeeld ook in de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS)⁷ geadresseerd.

De randvoorwaarden in de digitaliseringsvisie gelden ook voor het voorkomen van risico's op het gebied van privacy. Zo kan het maken van duidelijke afspraken over datadeling voorkomen dat zeggenschap over gegevens onduidelijk of afwezig is. In het actieprogramma wordt benoemd welke rol en verantwoordelijkheden LNV heeft of moet nemen. Wanneer aanvullende acties nodig zijn worden deze in het actieprogramma belegd.

12

De leden van de D66-fractie zijn verheugd dat aandacht is besteed aan het issue vendor lock-in, omdat dit de keuzevrijheid van bedrijven significant kan beperken en uiteindelijk juist schaalvergroting in de hand kan spelen. Deze leden lezen dat op dit moment zal worden ingezet op het voorkomen van de vendor lock-in door goede afspraken omtrent datadeling te maken en in internationaal, Europees en nationaal verband te investeren in afspraken rond standaardisatie met internationale aanbieders. Kan de Minister nader uiteenzetten wat voor (type) afspraken zij hierbij voorziet?

Antwoord

Afhankelijk van de rol van LNV in dezen kan ingezet worden op borging van interoperabiliteit, dataportabiliteit en datahouderschap. Waar het maken van dergelijke afspraken buiten het taakveld van LNV ligt, zie ik het als mijn verantwoordelijkheid om knelpunten binnen de domeinen van LNV te signaleren en dit kenbaar te maken aan de partijen die over dergelijke afspraken gaan.

Op internationaal niveau worden door bijvoorbeeld OASIS, GS1 en ISO-werkgroepen technische (uitwisselings)standaarden afgesproken. Maar ook richtlijnen over datadelen voor wetenschappelijk onderzoek (zoals in GOFAIR/CODATA), afspraken over toepassing van open-source systemen, doelstellingen in gedragscodes voor datagebruik en actieve deelname aan Europese regelgevingstrajecten over agrarische data en agrotechnologie kan tevens bijdragen aan het voorkomen van vendor lock-in in de groene domeinen.

13

Deze leden willen in het licht van de vendor lock-in ook nog ingaan op een specifieke casus waarbij boeren op dit moment al te afhankelijk zijn van één commerciële partij, namelijk voor het bijhouden van stamboeken. Deze leden hebben vernomen dat het op dit moment nagenoeg niet mogelijk is om runderen in te schrijven bij stamboeken, hetgeen een recht is, en de identificatie en registratie (I&R) te voltooien, hetgeen een plicht is, zonder dat de data hierover uiteindelijk terecht komt bij één private partij (in dit geval de Coöperatie Rundveeverbetering (CRV)). Aangezien de CRV ook commerciële activiteiten ontplooit kan dit de concurrentiepositie van ingeschreven boeren benadelen ten opzichte van bijvoorbeeld een CRV. Is de Minister het eens met de leden van de D66fractie dat deze situatie onwenselijk is?

Antwoord

Als de situatie zo is als geschetst wordt door de leden van D66, dan vind ik dat onwenselijk. Zoals aangegeven in antwoord op eerdere vragen van de leden van de CDA-fractie heeft er in 2001 een ontvlechting plaats gevonden van stamboektaken en de I&R-taken. Dat heeft onder andere

⁷ Kamerstuk 26 643, nr. 541

geleid tot de nieuwbouw van het I&R-systeem en een wijziging van de Regeling identificatie en registratie in december 2006. Sinds 11 december 2006 staat de invoer van gegevens in I&R helemaal los van stamboekactiviteiten. Een houder moet zich houden aan de I&R-verplichtingen en kan via de daarvoor bestemde kanalen (zoals bijvoorbeeld mijn.rvo.nl of de webservice) een melding doen.

Het I&R-systeem heeft een soortgelijke functie als het kentekenregister voor voertuigen. In I&R wordt een beperkte primaire set gegevens vastgelegd. De gegevens over runderen (geboortedatum, geslacht, haarkleur, moeder, verblijfplaats) zijn openbaar en op te vragen via de I&R App of de webservices van RVO. Wanneer de houder een dier wil inschrijven in een stamboek, dan zal de stamboekvereniging verifiëren of het dier bekend is in het I&R-systeem van de overheid. Als de houder via de stamboekvereniging I&R-meldingen wil registreren, dan kan hij de stamboekvereniging daarvoor een machtiging verstrekken in het I&R-systeem. De stamboekvereniging kan dan via de genoemde kanalen ook het dier melden in het I&R-systeem. De houder blijft echter te allen tijde verantwoordelijk voor het doen van die melding. Hij kan er ook voor kiezen om zelf I&R-meldingen te registreren via de kanalen van RVO.

Een ieder kan via de kanalen van RVO de openbare gegevens van runderen (geboortedatum, geslacht, haarkleur, moeder, verblijfplaatsen) ophalen. Vanuit technisch oogpunt krijgen enkele grotere afnemers gegevens standaard geleverd. Zij gebruiken niet-openbare gegevens enkel als de houder daarvoor toestemming heeft gegeven.

14 en 15

Klopt het dat deze situatie ook nog eens in strijd is met de Europese fokkerijregelgeving? Welke stappen heeft zij al gezet om deze situatie aan te pakken of om te zorgen dat boeren door deze situatie niet benadeeld worden in hun concurrentiepositie?

Antwoord

In de rundersector (en andere veehouderijsectoren) hebben meerdere stamboekverenigingen een erkenning in het kader van de Europese fokkerijverordening (Verordening (EU) 2016/1012), met een of meerdere goedgekeurde fokprogramma's. De Coöperatie CRV u.a., is een van de erkende stamboekverenigingen in de rundersector. Het is aan de leden van deze erkende stamboekverenigingen om afspraken te maken over het fokprogramma en de uitvoering daarvan, waaronder het verzamelen en verwerken van gegevens die nodig zijn om het fokprogramma goed uit te voeren, zoals afstammingsgegevens en gegevens over prestaties van de fokdieren.

Ik heb RVO gevraagd om, in samenwerking met de NVWA, te controleren of de erkende stamboekvereniging CRV u.a. voldoet aan de voorwaarden voor erkenning, zoals opgenomen in de Fokkerijverordening.

16

Is de Minister van mening dat de plannen die zij nu heeft om de vendor lock-in te voorkomen, ook dergelijke situaties die boeren aantast in hun keuzevrijheid goed kunnen voorkomen?

Antwoord

Deze vraag beantwoord ik bij vraag 12 en 25.

17

Deze leden zijn ook verheugd dat aandacht is besteed aan het risico dat met digitalisering juist schaalvergroting in de hand wordt gespeeld, terwijl

dit voor de omslag naar kringlooplandbouw onwenselijk kan zijn. In de inzet schrijft de Minister dat dit risico grotendeels gemitigeerd kan worden met bestaande investeringsregels voor innovatieve bedrijfsinvesteringen. Betekent dit dat de Minister hier in het actieprogramma geen verdere aandacht aan zal besteden?

Antwoord

Nee, in het actieprogramma wil ik wel degelijk aandacht besteden aan dergelijke risico's. Daarom is het van belang om steeds de digitale technieken in het licht te zien van de maatschappelijke opgaven. Deze technieken moeten bijdragen aan een gewenste uitbreiding van een duurzame en natuur-inclusieve landbouw, zoals ik heb benoemd in de antwoorden van vragen 1 tot en met 4. Ik denk dat bestaande investeringsregelingen behulpzaam zijn voor bedrijven die in nieuwe technieken willen investeren. Waar dat niet of onvoldoende het geval is zal ik opnieuw naar deze regelingen kijken.

18

Zo nee, welke extra stappen gaat de Minister zetten om te voorkomen dat de digitalisering niet in lijn loopt met de doelen uit de kringlooplandbouwvisie?

Antwoord

De bijdrage van digitalisering aan de kringlooplandbouw is het uitgangspunt van de LNV-digitaliseringsvisie en leidend voor nader op te stellen actieprogramma. Alleen dan is het vanuit mijn optiek de moeite waard om verder te investeren in de inzet van digitale technieken en te werken aan de benodigde randvoorwaarden.

19

Tenslotte viel het de leden van de D66-fractie op dat dierenwelzijnsrisico's niet werden genoemd. Dit terwijl een aantal hiervan wel expliciet werden vernoemd in het rapport van het RDA. Het gaat hierbij met name om de aantasting van de fysieke integriteit, omdat wellicht ingrepen moeten worden om metingen te verrichten. Ook gaat het om de misinterpretatie van gegevens, angstreacties en onoordeelkundig gebruik. Kan de Minister toelichten waarom ze hier in haar risicobeoordeling niet op ingegaan is, terwijl deze wel in het advies van de RDA terugkwamen?

Antwoord

Eerder heb ik aangegeven dat de LNV-digitaliseringsvisie bewust niet is gegaan over de inzet van digitalisering op alle afzonderlijke dossiers of maatschappelijke opgaven. Dus ook niet als het specifiek gaat om de risicobeoordeling van dierenwelzijn. In het actieprogramma zal aandacht zijn voor deze risico's (zie ook antwoord op volgende vraag 20).

20

In hoeverre zullen deze risico's wel worden meegenomen in het actieprogramma?

Antwoord

In het antwoord op vraag 8 ben ik reeds ingegaan op de risico's van misinterpretatie en onoordeelkundig gebruik van gegevens. Bij de uitwerking van de visie zullen naast kansen ook de risico's van het gebruik van digitaliseringstechnieken betrokken worden.

Wat betreft mogelijke aantasting van fysieke integriteit ben ik van mening dat inzet op digitalisering juist gericht moet zijn op het verbeteren van het dierenwelzijn. Ik kan me dan ook vinden in de randvoorwaarden die de

RDA voorstelt voor een juiste inzet van digitale technieken in de dierhouderij, waaronder:

- Het moet leiden tot verbetering van het dierenwelzijn, of in elk geval niet tot een verslechtering
- Het dient niet te leiden tot extra lichamelijke ingrepen aan het dier.

Vragen van de leden van de CDA-fractie

21

De leden van de CDA-fractie merken op dat de Kamer de Minister middels een motie (Kamerstuk 21 501-32, nr. 1325) heeft verzocht om in EU-verband in te zetten op het versterken van de datapositie van boeren en daarbij in ieder geval aandacht te besteden aan bescherming en ondersteuning van de datasoevereiniteit van agrariërs. Zij vragen de Minister uiteen te zetten welke acties zij naar aanleiding van deze motie heeft genomen om hier in Europees verband aan te werken.

Antwoord

Er zijn reeds gesprekken geweest met lidstaten over de datapositie van boeren, in de zijlijn van de EU Conference on digitalisation of agriculture die op 2 en 3 december 2020 in Potsdam is gehouden. Deze rondetafeldiscussie werd gehouden aan de hand van een discussiestuk over de Europese richtsnoeren en regels voor agrarische data. De discussie betrof een informele consultatie van lidstaten op een aantal vraagstukken: de status quo van de Code of Conduct on Agricultural Data Sharing by Contractual Agreement, juridische opties voor agrarische data-uitwisseling tussen bedrijven, en het verkennen van andere opties die de datapositie van boeren, telers en tuinders kunnen versterken.

Het versterken van de datapositie van boeren, telers en tuinders middels de bescherming en ondersteuning van datasoevereiniteit is op dit moment nog steeds onderwerp van multilaterale gesprekken op beleidsniveau. Het doel van deze discussie is om met de andere lidstaten tot overeenstemming te komen over de bescherming en ondersteuning van de datasoevereiniteit van agrariërs, en daar vervolgens stappen op te ondernemen. Binnen Nederland wordt grip op agrarische data versterkt door gedragscodes als de Code of Conduct on Agricultural Data Sharing op te nemen in de criteria voor een nieuwe samenwerkingsregeling om innovatieve precisielandbouwtrajecten te ondersteunen. Andere mogelijkheden om hier in Europees verband aan te werken worden op dit moment nog verkend. We staan aan het begin van een nieuw proces dat ik het liefst op EU-niveau wil n. Komend voorjaar zal ik uw Kamer over de vorderingen nader informeren.

22

De leden van de CDA-fractie merken tevens op dat de Minister op eerdere vragen van deze leden aangaf dat zij in Europees verband van gedachten wisselde over de bijdrage van onder andere de Code of Conduct on Agricultural Data Sharing aan de datapositie en datasoevereiniteit van boeren en dat zij uitzocht of dergelijke initiatieven voldoende bijdragen aan grip op data vanuit het perspectief van agrariërs (Kamerstuk 21 501-32, nr. 1306). Deze leden vragen de Minister wat de (voorlopige) resultaten van deze gedachtewisseling zijn en of zij een uitspraak kan doen over de mate waarin initiatieven zoals de Code of Conduct bijdragen aan grip op data door boeren.

Antwoord

In eerdergenoemde rondetafelgesprekken is aangegeven dat het discussiestuk valide knelpunten aandraagt die aanvullende overeenstemming/verheldering in het licht van de Code of Conduct

vragen, waar nodig ook op juridisch vlak in de EU. Denk daarbij aan thema's zoals dataveiligheid, datakwaliteit, databetrouwbaarheid, interoperabiliteit en dataportabiliteit. Tevens is tijdens de consultatie aangegeven dat de vrijwillige basis van de Code of Conduct risico's kan opleveren op het gebied van naleving: er zijn bijvoorbeeld geen gestandaardiseerde algemene voorwaarden afgesproken voor de datadeelcontracten zoals deze in de Code of Conduct worden voorgesteld. Dit kan tot gevolg hebben dat monopolistische toeleveranciers eenzijdig contracten afdwingen waarbij geen versterking van de datapositie van de boer, teler of tuinder wordt gewaarborgd. Er is dan geen sprake van een wederzijds akkoord om data te delen, maar van een contractuele vorm van vendor lock-in.

Het ontwikkelen van aanvullende (Europese) regelgeving om de datapositie van boeren, telers en tuinders te waarborgen werd daarop genoemd als mogelijke oplossing, maar dit kan ook nadelige gevolgen hebben zoals toename van regeldruk voor boeren, telers en tuinders en het kan een remmend effect hebben op de innovatiesnelheid van de vaak specialistische technologische midden- en kleinbedrijven in de agrosector. Een Code of Conduct op vrijwillige basis verdient de voorkeur, mits dit de datarechten van de boer, teler en tuinder voldoende borgt. Mocht blijken dat dit niet het geval is kan besloten worden om de Code of Conduct aan te scherpen of alsnog in te zetten op een Europese richtlijn voor agrarische data, wat onderwerp van discussie kan zijn in de eerdergenoemde multilaterale gesprekken. In de aanloop naar de in te zetten bredere discussie met andere lidstaten wil ik bezien of de resultaten van de consultatie verdere aanknopingspunten bevatten om met meerdere lidstaten tot consensus te komen over eventuele aanpassing van de Code of Conduct, zoals in te zetten op een Europese richtlijn voor agrarische data.

Initiatieven zoals de Code of Conduct kunnen een belangrijke bijdrage leveren om het vertrouwen in datadelen te vergroten middels het verhelderen van afspraken over datahouderschap, herkomst van agrarische data en gebruik van agrarische data. Maar ook ketenafspraken over standaardisering, machtigingen voor datagebruik en doelbinding zijn van belang voor het versterken van de datapositie van boeren, telers en tuinders. In het op te stellen actieprogramma digitalisering worden dergelijke lopende en wenselijke acties belegd, zoals is aangekondigd in de digitaliseringsvisie van LNV.

23 en 24

Deze leden constateren dat de Minister stelde dat de Europese Code of Conduct mogelijk zou kunnen aangepast zodat deze meer bescherming en ondersteuning zou bieden voor de datasoevereiniteit van de boer. Zijn er op dit punt inmiddels vorderingen gemaakt? Welke aanpassingen zijn volgens de Minister nodig en hoe wordt daar in Europa tegenaan gekeken?

Antwoord

Deze vragen beantwoord ik bij vraag 21 en 22.

25

De leden van de CDA-fractie lezen dat afhankelijkheid van één leverancier als risico wordt genoemd bij digitalisering in de landbouw. Hierdoor zou mogelijk de situatie kunnen ontstaan dat suboptimale producten moeten worden afgenomen of datauitwisseling met producten en data van andere leveranciers beperkt wordt. Deze leden zien een dergelijke situatie als bijzonder onwenselijk en zijn van mening dat dit risico niet los kan worden gezien van de datapositie van boeren. Kan de Minister aangeven in welke

mate deze geschetste situatie zich reeds in de praktijk voordoet en welke gevolgen dat heeft?

Antwoord

Ik zie deze situatie inderdaad in de praktijk optreden, bijvoorbeeld binnen het project de Nationale Proeftuin Precisielandbouw waarin agrariërs worden geholpen om de nieuwe precisietechnieken op het eigen boerenbedrijf toe te passen. Indien met componenten van diverse leveranciers moet worden gewerkt, verloopt de data-uitwisseling tussen die componenten niet altijd optimaal. Ook zijn de data die op het bedrijf met systeem A zijn verzameld, niet zomaar toe te passen in systeem B van een andere leverancier. Dat maakt overstappen naar een andere leverancier lastig.

Vendor lock-ins en een gebrek aan standaardisering zijn hier debet aan zoals ik in mijn beantwoording over vendor lock-in en standaardisering benoem (vraag 12 en 26). Dit betekent ook dat de inzet van de precisietechnieken soms niet of onvoldoende kunnen worden ingezet. Waardoor de beloftes van precisielandbouw op zowel maatschappelijk als op economisch gebied niet voldoende tot hun recht komen. Daarbij is het voor de agrariër, ook als hij of zij met systemen van één leverancier werkt, niet altijd duidelijk welke data deze systemen vergaren en hoe deze data met andere partijen te delen. Ook daar ontstaat een afhankelijkheid. In het publiek-private topsectorproject PL 4.0 proberen diverse publieke en private partijen deze problematiek te adresseren.

26

Deze leden constateren dat de Minister schijft dat dit kan worden aangepakt door goede afspraken omtrent datadeling te maken en in internationaal, Europees en nationaal verband te investeren in afspraken rond standaardisatie met internationale aanbieders. Zij onderschrijven de voorgestelde aanpak van de Minister op dit punt en vragen haar om aan te geven in hoeverre deze afspraken reeds bestaan en waar er zich lacunes bevinden in bestaande afspraken.

Antwoord

In de digitaliseringsvisie zijn onder de randvoorwaarden «Technische interoperabiliteit» en «Architectuur voor data-uitwisseling» en «Datadelen: afspraken over datahouderschap en het gebruik van data» beknopte overzichten gegeven van afspraken en initiatieven over datadelen en standaardisering, die direct of indirect invloed kunnen hebben op het risico van vendor lock-in. In die hoofdstukken is ook aangegeven wat er nog nodig is om aan deze randvoorwaarden te kunnen voldoen; waar relevant op domeinspecifiek niveau, en waar nodig op domeinoverstijgend niveau.

27

Voorts constateren deze leden dat in de digitaliseringsvisie het specifieke door stakeholders aangegeven punt wordt benoemd dat maatstaven voor de toediening van gewasbeschermingsmiddelen momenteel nog te vaak gebaseerd worden op één type weersomstandigheid. Zij vragen de Minister in welke mate dit het geval is, welke problemen dit oplevert, en welke stappen zij zet om deze problematiek op te lossen.

Antwoord

Een agrarische ondernemer heeft te maken met wet- en regelgeving bij het toepassen van gewasbeschermingsmiddelen en met aanbevelingen van de fabrikant. Zo geldt er een verbod voor het spuiten van gewasbeschermingsmiddelen als de windsnelheid meer bedraagt dan vijf meter

per seconde⁸ en kan het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden een restrictiezin op het etiket zetten die gerelateerd is aan het niet toepassen van een gewasbeschermingsmiddel bij natte weersomstandigheden⁹. Bovendien kan het zijn dat op een etiket van een gewasbeschermingsmiddel een aanbeveling staat wanneer het middel het best kan worden toegepast.

Ik heb op dit moment geen informatie in welke mate dit speelt. Ik ga er vanuit dat agrarische ondernemers zich aan wet- en regelgeving houden en dat ze rekening houden met de weersomstandigheden bij al hun activiteiten. Mocht alsnog een probleem ontstaan, kunnen agrarische ondernemers en erfbetreders voorstellen voor bijvoorbeeld innovaties op het terrein van gewasbescherming melden bij het Agroloket. Deze voorstellen worden door het Ministerie van LNV opgepakt.

Er staan verschillende acties in het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030 die helpen om innovatieve toedieningstechnieken te kunnen beoordelen.

28

De leden van de CDA-fractie constateren dat de RDA een zienswijze heeft ingediend op de digitaliseringsvisie waarin bedreigingen met betrekking tot het op een veilige manier verwerken van big data in bruikbare informatie en advies en de afnemende vrijheid voor veehouders en consumenten door een grotere afhankelijkheid van data waar men geen invloed op heeft, worden genoemd. De RDA raadt de Minister aan om als overheid de verantwoordelijkheid te nemen in het onderhouden van netwerken van open data en een meldpunt in te stellen waar niet-beschikbare datanetwerken kunnen worden gemeld. Ook raadt de RDA aan om te zorgen voor meer zicht op de validatie en robuustheid van de ontwikkelde en gebruikte algoritmen. Deze leden vragen de Minister wat haar appreciatie is van dit advies van de RDA en op welke wijze zij hier, bijvoorbeeld in het actieprogramma, uitwerking aan zal geven.

Antwoord

De RDA zienswijze Digitalisering in de Veehouderij benoemt belangrijke aspecten voor een datagedreven veehouderij, die eveneens in de digitaliseringsvisie worden benoemd onder hoofdstuk 4.2 (zij het breder dan alleen veehouderij). In het actieprogramma zal aandacht zijn voor deze randvoorwaarden die binnen diverse sectoren en domeinen spelen en die zoveel mogelijk samen met andere partijen en sector- of domeinoverstijgend moeten worden opgelost, zoals in de Nederlandse Digitaliseringsstrategie. Ik zet daarbij in op integraliteit, zowel inhoudelijk als organisatorisch, zoals ik aangegeven heb in de beantwoording van vraag 3. Op de randvoorwaarden in de digitaliseringsvisie lopen reeds de nodige acties waar LNV een rol in heeft. Bij nieuwe acties is het van belang om te bezien of LNV een rol heeft, en welke rol dat is.

29 en 30

De leden van de CDA-fractie lezen in de door de Minister bij haar brief gevoegde beslisnota dat nieuwe acties die in de visie zijn geformuleerd nog niet concreet zijn uitgewerkt met externe partijen en er nog geen financiële dekking voor geregeld is. Financiering voor deze nieuwe acties zou mede afhangen van extra middelen uit nieuwe Europese geldbronnen, zoals het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Deze leden vragen de Minister of, en in hoeverre, er inmiddels zicht is op

⁸ Activiteitenbesluit milieubeheer, artikel 3.83

⁹ <https://www.ctgb.nl/gewasbeschermingsmiddelen/documenten/toetsingskader-gewasbeschermingsmiddelen/2019/03/27/restrictiezinnen>

mogelijke extra middelen vanuit Europa die voor deze acties kunnen worden aangewend. Kan de Minister aangeven om welke Europese geldbronnen het daarbij gaat, waar deze voor kunnen worden ingezet en om hoeveel middelen het daarbij gaat?

Antwoord

Op dit moment kan ik nog geen uitsluitsel geven over de financiële middelen die in Europees opzicht zijn aan te wenden voor acties op het gebied van digitalisering in het agro- en natuurdomein. Dit is namelijk afhankelijk van het type actie, de schaal daarvan en van de beschikbaarheid van reeds bestaande middelen voor bijvoorbeeld kennis- en innovatie, investeringsondersteuning en competentieontwikkeling.

Ik kan wel melden dat het ministerie betrokken is bij de ontwikkeling van een EU-partnerschap genaamd «Agriculture of Data», in het kader van Horizon Europe. Dit partnerschap biedt mogelijk enkele aanknopingspunten voor cofinanciering vanuit de EU. Nadere specificering van de financiële middelen die ik aanwend voor de uitvoering van de acties neem ik mee in het actieprogramma digitalisering.